

„MAGYARORSZÁGNAK EGY KÜLÖN VÉDŐSZENTJE” – SZURDOKPÜSPÖKIBŐL

„Magyarországnak egy külön védőszentje” – mondotta egy magyar-
nándori (Nógrád m.) búcsújáró asszony, a tanulmányunk alanyául kivá-
lasztott szurdokpüspöki szentasszonyról (Nógrád, v. Heves m.), s e meg-
állapítás jelzi környezete előtti vezető helyzetét. A palócföldi népi vallá-
sosság ma élő jónéhány kiemelkedő személyisége közül ő az általunk ismert,
talán legösszetettebb és legjelentősebb témát nyújtó egyén, K. J.-né. G.E.¹

Személyiségét, vallásosságát és társadalmi szerepét, illetve a tudomá-
nyos érdeklődés szempontjából tekintett jelentőségét releváns módon kí-
vánjuk bemutatni. Ennek érdekében folklorisztikai, vallásszociológiai és
történeti összehasonlító megközelítést alkalmazunk. Tanulmányunkban
először röviden leírjuk K.-né társadalmi helyzetét, és utalunk „elhivatása”
előtti vallásosságára. Bemutatjuk 37 esztendő korában megélt, élete to-
vábbi szakaszát meghatározó látomásélményét, az ezzel összefüggésben
következő jelenésekkel, misztikus történetekkel. Mivel e jelenségegyüttest
más tudományágak vizsgálatára is célszerűnek tartjuk, a látomásanyagot
szöveghűen, idézetekkel mutatjuk be. Tesszük ezt azért is, hogy az előszo-
vas hagyomány túlvilág-élményét – témánk szerint – a kutatásban megje-
lenítsük, az e téren mutatkozó hiányt csökkentsük.² Utalunk az elhivatás

¹ Adatközlőnk kifejezett kérésére – hogy életében ne kerüljenek nyilvánosságra személyes
vonatkozásai – eltekintünk nevének ismertetésétől.

A tanulmányunkban közölt anyag adatközlőnk számára valójában a kultúra olyan belső
rétegeit képezi, amelyet eddig csupán a körülötte kialakult kis közösség tagjaival osztott
meg némiképpen. Közös búcsújáró ismerősünk révén 1989. január 13-án létrejött találko-
zásunkkor, az együtt elvégzett fatimai engesztelést követően, a pénteki bűjtölés légkör-
ében részben beavatott K.-né élete nagy történéseibe. Ezt követően elbizonytalanodván,
hogy talán nem jót tettek, január 15-én vasárnap, testvérével elzarándokoltak a „hasznosi
Szűzanyához” és elpanaszolták aggodalmukat. A kegyhelyen azonban égi látomást és
buzdítást kaptak, hogy a népi vallásosság kutatója előtti megnyilatkozásuk nem volt hely-
telen. Ezt követően kapcsolatunk egyre nyitottabbá és mélyebbé vált. Ennek következté-
ben lehetőségünk nyílt a kultúra mélyebb rétegeinek föltárására, amelyet most a szűkebb
szakma nyilvánosság számára teszünk közzé.

² E megjelenítés hiányára Grynaeus Tamás már fölhívta a figyelmet, és valóban, ezzel kap-
csolatban csak Gacsályi Gábor, Jádi Ferenc-Tüskés Gábor, Gyryaneus Tamás, Manga Já-
nos, Limbacher Gábor és Küllös Imola megjelenés alatt lévő munkáját – adatait lásd az
alábbiakban – ismerjük.

után, a népi vallásosság terén betöltött szerepvállalásaira, illetve az ezeket ösztönző társadalmi szükségletekre.

Végül történelmi párhuzamokkal és elméleti megfontolásokkal igyekszünk értelmezni a bemutatott jelenséget, és az általánosabb érvény igényével következtetéseket fogalmazunk meg.

Társadalmi helyzet, „elhivatása” előtti vallásosság

K.-né 1929. június 9-én született, mint megjegyezte, Jézus Szíve ünnepén. Családja a falu szegényebb rétegéhez tartozott 5 gyermekkel, föld nélkül. Apja előbb kertészbojtár a környékbeli uraságnál, majd a püspöki határban lévő pince-pataki kőbányába jár dolgozni. Volt feles kertész Gyöngyös közelében, dolgozott a jobbágyi andezit kőbányában. Nyaranta aratni jártak, hogy a kenyér meglegyen. A II. világháború utáni földosztáskor 4 hold földet kapnak. Az apa Pestre kerül segédmunkásnak, majd az 50-es évek közepén otthonról jár a vasúthoz dolgozni, nyugdíjazásáig. 1959-ben hal meg 55 évesen. Édesanyja 88 éves. G. E. már gyermekkorában vonzódik a valláshoz, ha vásárba mentek, ajándékként is rendre vallásos jellegű tárgyat választott. „Én csak titokban végeztem magamnak. Még házon belül se tudták meg, mer mikor böjtöltem, mán oljan kisján koromba, vettem a kistányéromba az ételt, oszt kimentem a kamrába meg istállóba, elbújtam, kiöntöttem, a kutyának adtam, nem ettem.” Szeretett volna apácának is menni, a negyvenes évekbeli politikai rendszerváltozás azonban e lehetőséget megszüntette. „Akkor férhő zavartak 23 éves koromba férhő erőszakoltak, hogy nohát ne legyek vínján.” Férje először pesti építkezéseknél segédmunkásként dolgozott, majd otthonról járt a közeli kőbányába, később a „visontai kőszén”-be. G. E.-t 12 éves korában éri első látomása.

Édesanyjának, két nagyapjának már szintén voltak látomásai, melyeket K.-né számontart. Ezek – búcsút járó halottak menete, súlyos betegségkor rég meghalt rokon jövetele – azonban gyűjtési tapasztalataink szerint nem jelentenek különleges, egészen ritka fejleményt, előfordulásuk a paraszti kultúrában másut is megtalálható.³

Tizenkét éves korában éjszaka meglátta egyévesen meghalt kistestvérét, aki aztán kiszállt az udvari ablakon. Jellemzőként mondotta el, hogy már kislány korában is vágyott a halál után, hogy a Szűz Anyával és az úr Jézussal lehessen és hogy ne kelljen ezen a bűnös földön élnie.

Következő látomása is halottlátás volt, szintén leány korában. 13 éves korában a templombeli fatimai Szűz szobra elevenedik meg. Először sírt a

³ Vö. például LIMBACHER 1991. 245-283.

Szűzana, majd rámosolygott. Az élete történeteiben is szimbolikus összefüggéseket kereső asszony az elmúlt évbéli látomásai alapján értette meg a gyermekkori élményt, amikor saját életében váltotta egymást a kétféle kedélyállapot. E Szűzanya jelenést követően még 13 évesen „megvakul”, pesti kórházban kezelik, állapota reménytelennek látszik. Egy „zsidó orvosasszony” azt tanácsolta neki, hogy imádkozzon Kaszap Istvánhoz, hogy a szeme világát visszakapja. „Oszt akkor, mikor elkezdtem az imádságot, mindég jobban lettem.”

Az elhivatás időszaka

E történetek ellenére K.-né lényegében úgy tekint vissza 1966. előtti életére, hogy az olyan átlagos volt a vallásosság szempontjából is. Ugyanis ekkor, 37 éves korában hívta el, választotta ki őt a Szűz Anya. „Meghaltam a testnek, feltámadtam a léleknek, hogy ne a testemnek éljek, hanem a léleknek.

Meg vótam halva. És vissza lettem adva, hogy a léleknek éljek, meg engeszteljek, meg a Szűzanyának a követi, úgy éljek a Földön. [...] Meg ahogy ő, gyűnnek majd hozzánk sokan, ugye, akiknek nagy bánat nattyok van, meg bajaik. Oszt mindenkit vigasztaljak meg. (...) Hát én akkor csak éccaka kértem a Szűzanyát, hogy édes Szűzanyám, nem tudok imádkozni, nem szeretek élni se, semmi értelme az életemnek. Valamit tegyé nem bánom, ha akármi kövekezik be, de nem látom az életemnek jövőjét. Hát má Szentháromság vasárnapja lett másnap. Akkor olyan gyűtt, hogy menjek ki a Szenthelyre Hasznosra). (...) mikor én a Szűzanyát kértem éccaka, a [hasznosi látnok Csépe] Klári néninek meg akkor mondta a Szűzanya, hogy menjen ki oda, maj nagy szükség lesz rá. Akkor kimentem oda Szenthelyre, oszt akkor kértem a Szűzanyát, hogyhát, mind éccaka. Hogy nincs az életemnek értelmi, nem tudok imádkozni se, hát szerenték meghalni. Hát oszt akkor meg csak a Szűzanya meg alám tette a kezit az érztem, hogy belehatolok a Szűzanya kezibe. Akkor oszt végem lett.

[testvér:] – Összeesett, én meg kivittem őtet (...). Én felkaptam, fölvettem, de olyan könnyű vót, mind a liftbe a testyi. Míg kiértem a kápolnából, oszt a kőhő leléptem onnan, a járdáró, ott nehezedett el. És oda letettem, lefektettem. Nagyon sírtam, hogy meghalt. Mer valóban olyan vót, hogy mind egy halott. Kigyün Klári néne aszongya asszonyok, aszongya menjenek szét innen, ne vegyék el a levegőt, nem kell rajta csudákoznyi. Én is így vótam, amikor a jelenés kezdődött. Élesztgetem, oszt jött a kápolnától egy nagyon szép, magas fiaalembér, így hátrafésült sima hajával, itt meg vót neki, mint ami a papoknak van, ez a kaucsuk. Ezt nagyon jól megfigyeltem, meg fekete öltönybe vót. Azt aszongya, hogy ne sírjon lelkem,

azt mondja, én orvos vagyok. Oszt avval megnézte az ütőereit neki, azt azt mondja nekem, sírjon azt mondja a testvére nem hal meg, már nem sokára fölébred. Ő evvel elment, be az erdőbe, én utána néztem és tovább nem láttam. Egyenesen eltűnt. Mer a láthatáron belül kellett volna lennyi. Ez Kaszap Istvány vót, később tudtam meg. És azután sorozatosan gyűjtött neki ezek a jelenései. (...)

(...) [G. E.] Oszt akkor én megkaptam itt a, mint akinek a szívbé keresztet vágnak. Én aztat ériztem sokáig, nagyon sokáig, oszt mikor valami akart lenni jelenés, én nekem az mindég ugye nagyon fájt mintha akkor vágták vóna bele a kést vagy tört. Olyan kereszt jele volt a szívemen. Ha mentem úton is vagy akárhol is, engem mikor elért a templomba vagy otthon ha feküdtem imádkoztam. Én arról tudtam meg mindég, hogy valami vár rám.

Oszt akkor Klári néne megmosott szenteltvízzel, ott a forrásból vízve. Ha ő nem gyűjtött volna ki, meg a Szűzanya nem küdté vóna, meg engem az avval meg nem keresztelt volna – homlokomat is megkeresztelte keresztalakba – én nem élnék. Én ott, akkor meghaltam vóna, ez biztosan így van. Oszt akkor a Szűzanya Klári néne mellé adott. Kisegítőnek Klári néne mellé. Én olyan erőt kaptam, hogy én tudjak imádkozni is, meg mindent tudjak.”

Ez az élménytörténet rávilágít arra, hogy G.E. számára ez a sorsmeghatározó hasznosi zarándoklat egyben a hagyományos szokásként ismert búcsúkeresztség egzisztenciális megélését is jelentette, és mintegy beavatást a látnoki, prófétai, lelkigondozói, közbenjárói szerepvállalásba.⁴

Ettől kezdve G. E. hamarosan legközelebbi társává, mintegy lelki testvérévé-gyermekevé vált a hasznosi Csépe Klárának, s egyben fő segítője lett a mátrai búcsújáróhely működtetésében és az egyházi megszentelésért folytatott küzdelemben. Együtt jártak ezügyben a Vatikánban, s ott volt G. E. „Klári néne” halálos ágyánál is, ahol a „Szenthely” jövőjére vonatkozó titkos üzenetet vett át.

Csak egy nagyot villámlott, osztan Klári néne ahogy mellettem vót, hát hallom, hogy úgy sepeg, beszélget. (...) Oszt eccer azt mondja Klári, hogy itt vót a Szűzanya. (...) mint a fatimai Szűzanya, a szívi is dobogott aszongya, oszt ahogy így feküdtem vele, aszongya, hogy a palástját felénk borította. A kettőnk fölé. Oszt a Szűzanya akkor választott ki, hogy majd én leszek neki a kísérője Rómába.”

Az 1966. Szentháromság-vasárnapi történések utáni hónapokban G.E. több, fontosnak érzett látomás érte.

⁴ K-né 1966-os „elhívása” a hasznosi „szenthelyen” mások számára is emlékezetes maradt, amit ma, hogy véletlenszerűen, más irányú karancskeresztl gyűjtésünk során is találkoztunk ennek emlékével. A búcsúkeresztség fogalmát v.ö. a Magyar Néprajzi Lexikon Búcsú-keresztanya címszó utalóival.

„Akkor a lélek kiszállt a testből, mert nem testbe vót, hanem lélekbe, ahogy én szálltam. Azt vettem észre, hogy na, meghalok, mostmár ítéletre kell menni. Hát oszt egy helyen meg ahogy szállok, csak ott egy fényesség lett, Mennei Atya meg ott ült egy trónon. De a Fiú nem vót ott, se a Szentlélek, csak az Atya. Ződ palást vót rajta. Hát ott oszt én letérdeltem oda a lábáho, mondom hát meghaltam, ítéletre kész vagyok, mondom most mán úgy van ahogy van. Ugye, megnyugodtam benne. Azt aszonta, hogy nézzél vissza, hogy milyen úton jöttél. Oszt én úgy félre visszanezek, oszt az út, utána amőre én mentem, előttem olyan köves vót, ott meg olyan pázsitos vót, tele-tele virágokkal. Tiszta rózsás út. Aszongya ezután ilyen úton fogsz járni. Erről le ne térjél. Akkor aszonta, hogy nagy kegyelmet adok neked aszongya, nagy tudást. Fölruházlak tégedet. Oszt engem egy fehér ruhával beborított.

(...) Meg sokan mennek hozzád a kétségbeesettek.

Azoknak leszel a pártfogójok.”

G. E. elhivatása, Szentháromság vasárnapi, hasznosi eszméletvesztéses élményével nem ment végbe, nem zárult le. Ezt az új élethelyzetbe avatásának több fokozata követte, melynek egyik állomásaként is tekinthető az iménti „mennybéli” látomás. Szintén „beavatási” élményekként is értelmezhetjük, a még ezévben, 1966. november első péntekén és első vasárnapján tapasztaltakat. Ekkor gyötrődve a vele történetek értelmét kereste és Jézustól útmutatást kért. Éjjel megjelent Mária, karján a kis Jézussal, aki a fehér palástban miséző plébánosra mutatott. A vasárnapi prédikációból aztán megvilágosodtak a közelmúlt élményei s elhivatásának tudatosulására és vállalására segítettek őt. Elhivatásának ez az elhúzódó jellege összefügghet az adott társadalmi helyzettel, amely akkultúrációval jellemezhető változó és rétegződő valóság, amelyben a fenti típusú élményeket problematikusabb beilleszteni, mint hagyományos közegben.

G. E.-t elhivatását követően is folyamatosan segítettek látomásélmények újfajta identitásának kialakításában.

„1967. évben „Pál-Péter napja vót, ültem a templomba.

Akkor egy lépcső bontakozott ki előttem, én a lépcsőn mentem felfelé. Oszt ott vót egy ajtó.

Hát oszt ott egy nagy ajtó vót, rajta egy aranyos zár, az ajtón egy kilincs. Hát oszt ott állt Szent Péter. Szent Péter napján történt. Akkor mondom néki, Szent Péternek, hogy engedjen be. Azt mondja, hogy nem. Nem mehetek be. (...) Azt mondta, hogy menjél vissza még neked élni kell. Lent énekelték, hogy óh isteni titkos mély szentség. Úrfelmutatás után. Oszt mikor azt az éneket elénekelték, én akkorra teljesen, ott vót a lélek a testbe.”

Eleinte látomás idején a lélek elhagyta a testet, s az életelelné vált. A feltűnés elkerüléséért fohászzkodott, hogy látomásai mások számára észre-

vétlenül történjenek. Már az iménti Pál-Péteri jelenés is ennek megfelelően történt, annak ellenére, hogy mint mondotta, lelke elvált testétől:

Én csak állok olyankor. Először beteg vótam eleinte. Oszt én azt kértem, hogy ne vegye észre rajtam senki, ne dőljek el. (...) Csak olyan hirtelen gyűnnek oszt ezek a látások ima közbe is, templomba is, bár akárhol.”

Szerepvállalásai a népi vallásosságban

Az életben bekövetkezet fordulat nyomán belépett a *Ferences Harmadrend*be. Ez az elhatározás, majd tett is jellemzően alakult, s jól érzékelhető a templom, a prédikáció hatása, a hasznosi „Szenthely” illetve Csépe Klára vonzása, valamint az a misztikus szemlélet, mely G. E. életében mintegy vezérfonallá vált.

A Ferences harmadrendbe lépés során jellemző történés a hét jelentkező számának „égi elrendeltség” szerinti kialakulása, és ezzel összefüggésben Mária személyes kívánsága a „szeplőtelen olvasó” végzésére. G. E. vallásos mentalitását tükrözi, ahogy a gyakorlatban az Atya általi felruházottság tudatából fakadóan alkalmazza mennyei észleleteit. Egyéni módon nevezi a ferences rózsafüzért „Szeplőtelen olvasó”-nak, és a rózsafüzértársulatok sajátos transzponálásaként szervezi meg a harmadrendi társak közti imavégzést. A ferences rózsafüzér végzéséért a harmadrendben lévők számára járó teljes búcsú önálló értelmezését jelenti annak az imakösszégre történő alkalmazása.

G. E. elhivatását követően, csöndes természete ellenére a róla terjedő hírek alapján, többféle társadalmi igénnyel illetve elvárással is találkozott. Szűkebb és tágabb környezetéből egyaránt jelentkező igény felé, mint előimádkozó, búcsúvezető, halottlátó, jövődömdő és általában mint lelkigondozó felé.

Mint láttuk, G. E.-t már gyerekkorában érték *halottlátási* élmények, és a 60-as évek elején is, mikor édesanyja ment halott férje iránt tudakozódni Markazra, az ottani halottlátónak nem, viszont neki, a lányának megjelent az édesapa. 1966 után alighanem csak rajta múlt, hogy nem vált nagyobb vidék halottlátójává. Ugyanis úgy érezte, hogy mennyei elhívása nem ebbe az – egyház és a hatóság ellenállását is kiváltó – irányba szól. „A szomszédunk beszéte, hogy neki azé Bözsi *előre megmonta*, hogy meghal az ura. Álmába beszél a hótakkal.”⁵ Egy asszony halott édesanyja felől érdeklődött. G. E. elmondta, hogy nem nagyon van megelégedve, mert a kendője hátul be van téve, nem jól áll. Máskor egy leánya halálát keservesen gyá-

⁵ Adatközlő Valus Józsefné Szappan Erzsébet, Szurdokpüspöki, s.: 1924. In: Posch Győzőné: Népi hiedelmek Szurdokpüspökből, 99. o. Palóc Múzeum Néprajzi Adattára: 989. tétel.

szoló anyának adott információt és lelki vigaszt. Ennek az asszonynak, aki fájdalomában és keserűségében a templomban nem járt el, elmondta, hogy leánya köszöni a szép keresztet, de a lelki üdvéért szükséges, hogy valamit följárnljon a templom javára. Lelki gondozása eredményeként az asszony ismét templomjáró és hasznosi búcsújáró lett. Más esetben is a halott a sír gondozását köszönte. Ő maga sosem járt halottlátónál, és a halott idézés helyett a halottért való imádkozást tartja fontosnak. Egy alkalommal, mikor a hasznosi búcsújáróhelyen a vaskeresztnél imádkozott, a szentkút körül halottak csoportja jelent meg, mert, mint mondotta, a halottak jobban várják az imádságunkat, mint akárkicsoda.”

Ezzel összhangban G. E. az év során novemberben észleli leginkább a halottak megjelenését, amikor több imádságot ajánl értük. A felekezeti séget is meghaladó módon egy alkalommal éhen halt gyerekek, „kínaiak vagy hova valók” jelentek meg, és köszönték meg az imádság általi szabadulásukat. Néhány éve, az ausztrál szenthez kapcsolódóan terjedő Scarbelházak hatására, első szombatunként végzi az ún. Rózsakeresztút ájtatosságot, mely által, mint mondta, tízezer lélek szabadul ki.

A lelki gondoskodás, áldozatvállalás és engesztelés mellett, a következő példától a politika sajátos népi fölfogása is előtűnik, miközben újabb példa szól a halottlátásról: „Hát Romániáért is köllött sok áldozatot hozni. Akkor is haza gyöttem nagyon fáradtan, adtam az emberemnek vacsorát, nagyot villámlott. (...) Azt azt *mondta a hang*, hogy vedd a rózsafüzéredet, azt mondd. Hát mit tehettem, vettem a rózsafüzérem, azt *ki a szabad ég alá*, járkáltam, úgy imádkoztam. Hát Romániába nem lehettem, templom nem vót nyitva, azt akkor ott kellett a szabad ég alatt értük imádkozni a rózsafüzért, a románok és székely magyarokért. Akkor éccaka meg egy férfi gyött, halott lehetett biztosan. Ide a szívemhö tette a kezét, olyan hideg vót, megrettentem először, megijedtem.. Hogy sokat imádkozzak most, ebbe az időszakba azé a sok székely-magyar halottakér.

Az eddigiekben már több alkalommal szerepeltek adatok G. E. jövőmondó, jövőlátó képességéről és olykor megvalósult gyakorlatáról. Több esetben halottlátáshoz kapcsolódott a jövő megismerése: „Hát eleinte megmondta azt is, hogy ki fog meghalni a faluba. Azt még beteg se vót!” (testvér) G. E. számon is tartja e képességét: „énnálam vannak még olyan is, hogy jövő titkai, hogy hogy lesz, mint lesz.”

A kövekező eset a jövőlátás mellett azt is példázza, hogy a vallási gondolkodásmód G. E.-nél az élet más területére is kiterjed, miként a betegséget is az imádság, az elégtétel egy fajtájaként jelöli meg. „[testvére:] – Tüdődaganatom vót, a szanatóriumba vótam kilenc hónapig meg kilenc napig. Mondta E. aztat előre nekem, hogy nagy kilencedet fogok tartanyi, szenvedésbe.”

Láttunk már példát az eddigiekben G. E. lelkigondozói szerepvállalására. Erre utal következő idézetünk, melyben tükröződik G. E. misztikus, látomásoktól inspirált életvitele is.

„Akkor pénteken éccaka, meg a Szűzanya olyat adott, hogy ő, őt láttam szép fehérbe, azt *hármát intett* a kezivel, hogy menjek. Aztán *kis Bernadettvel beszéltem nagyon sokat*. Ez informált, kis Bernadett, hogy a Szűzanyának mi tetszik, meg, hogy mint legyen. Akkor én nem tehettem meg, hogy el ne menjek búcsújáróhelyre. (...) mikor odaértem, akkor tudtam meg, hogy mér is kellett nekem odamenni, mé is hitt a Szűzanya. Mer azt mondta nekem a Mennyei Atya, hogy a kétségbeesetteknek, mikor mán valaki ott áll a végponton, ott meg kell jelenni. Hogy mint egy ügyvédnek. Azokat pátrónáljam. *Nekem, ha egy szót szólok, az is elég nekik.*”

A lelkigondozói szerepvállalás kapcsolódik azon képességéhez, hogy hathatósan tud imádkozni, ami mások számára is fontos funkciót lát el: „sokat kellett úgy külön, személyekér imádkozni.

Osztan azokér mikor imádkoztam, akkor azután jelentkeztek többen. Például egy asszony oszt ott is nem vót baba. Osztan mondtam imádkozunk érte. Hát jó van imádkoztunk. Mentem egyszer Pásztón, csak szól egy asszony, oszt az a kisján a karján vót, akiér imádkoztunk.

Egy asszony meg, egyszer búcsúba vótunk. Imádkozzon aszongya, majd nem jóba vagyok a testvéremmel, mondta, hogy má hány éve, aszongya ő neki az annyira fáj. (...) legalább egy fohászt mondjak érte. Hát oszt valóban, amikor haza ment, összetalálkozott a testvérivel, azt rögtön beszélgettek. A testvéri szót őhozzá.”

Vallásossága

G. E. vallásossága eddigi leírásunkból is körvonalazódik. Ennek pontosításához és teljesebb jellemzéséhez további adatokat közlünk. 1966-os elhívásakor és azt követően élete átformálódását külső testi jegyek is jelezték. Már idéztük a jelenéseit előre jelző, törszúrásszerű szívfájdalmait, a kereszt jelével. Ugyancsak az 1966-os történések idején jelent meg G. E. homlokán, két szemöldöke között középen egy piros pont, amely lassan növekedett, s amelyet a körülötte kialakult vallásos búcsújáró csoport tagjai olyannak láttak, mint egy kis rózsza: „...viseltem én aztat, ha fáj, ha nem, mindegy vót nekem, sok vót a dógom mindig, dógozni kellett, mind egy parasztasszonynak. Hát utóbbi időbe meg, sebbé változott.” Meg kellett műteni. „*Kármelhegyi Boldogasszonykor vágták fel*. Akkor nyitták meg a homlokomot. (...) Akkor azt, mikor fölnyitta orvos a homlokomot, oszt mindenkit, aki a kórházba vót, mindenfelől orvosokat, nővéreket, tele lett a szoba, hogy gyűjjön oda mindenki, majd még ő illet ő nem látott. Maj

nem aludtam el se, mer el akartak engem altatnyi, de nem aludtam el, fel-fogtam, teljesen észnél vótam. Oszt azt mondta, hogy háromszög van a homlokcsontba.

– Ilyen, *mint a Szentháromságnak (X). (testvér)*” A homlokjel kialakulását követően fejfájások jelentkeztek. Ezek *péntekenként*, különösen *elsőpénteken* veszik igénybe. „Azt már az Úrjázusnak is *láttam* mán, az is *mutatta*, hogy azon is vót (XI). Ő nagyon, ő sokat szenvedett, hogy én csak egy cseppet kaptam, egy szikrát kaptam abból. De az olyan, mintha kalapálnák befelé, sokszor a szögeket belém. Mintha tényleg, az a három sarkába a három szög ott vóna oszt mintha úgy, úgy nyomna befelé a csontom. (...) Klári néni is ezzel a jellel halt meg.”

„Őneki még a lábain is ki szokott újulni a seb. (...) Szívihő kapta a sebet is. Tisztára ott vót a szív, szétnyilva. Én láttam, gyönyörű vót.”⁶

– Hát a *Pió atya napján*, akkor kaptam nyócvanegybe. (...) Álmodtam Pió atyával, Pió atya odagyütt, osztannat a két ujjamot e, odatettem a szívihő, a sebihöz Pió atyának. Oszt olyan bízató vót, hogy szenvedek, sokat szenvedek. Hát osztannat akkor mondom oszt nem tudtam mire lenni a szívemmel. Hát oszt tisztára szét vót nyílva, itt a, nyitott sebbel vótam, mint akit műtöttek. Teljesen, mint aki szét van vágva. *A Pió atya napján kezdődött*, oszt utána nekem oszt abban a hónapban tartott. Szeptemberbe. Októberbe oszt mán nem vót. *Hasznosi vízzel* azután megmostam, aztánnat úgy mindig jobb lett.”

G. E. péntekenként szigorú böjtöt tartott. Testvére szerint „amit péntekenként esik, kihányja. *Nem maradhat meg benne.*” Általában farsangok idején is engesztel, három napon át a templomban imádkozik.

Imádkozási szokásait is látomás-élményei befolyásolják: „Szűzanya panaszkodik, hogy nincs aki imádkozzon a népekér. Hogy azér kárhoznak el sokan. Mer nincs aki imádkozzon értük. Oszt azé töröm a testemet, hogy mennél többet tudjak imádkozni.” A naponta éjjel 11-ig, éjfélig tartó több órás imádkozás, és a rendszeres hajnali ájtatosság végzése a jelzet aszkétikus életvitel mellett, gyakorta vezet jelenéses élményekhez. E napi ájtatosságok egyféle transztechnikaként is fölfoghatók. ennek során az eget a földtől elválasztó határok megszűnnek és valóságként érzékelt transzcendens interakció jön létre.

E szélsőségesen átélt imavégzéshez hasonlóan hatnak a templomi prédikációk és a templom világa. Volt, hogy Mátraverebély-Szentkúton a búcsúmisei prédikációt hallgatván „...gyűttek az égiek. Gyűtt a felhő, akkor a föld eltűnt, minden eltűnt ott, minden, csak az égiek vótak. Mindent betakart az az égi fény. (...)”

---

⁶ Uő.

Akkor eltűnik a tér. Akkor csak a fényesség van, Szűzanya van meg én.”

G. E. vallásosságának egyik legfontosabb tápláló forrása a búcsújárás, a kegyhelyek világa. Terjedelmi okokból csupán utalni tudunk a búcsújáróhelyeken, főként Hasznoson szerzett látomásos élmények fontosságára. Az ilyen búcsújárások során jött létre az a körülötte kialakult közösség, amely kezdetben tari és szurdokpüspöki hívekből állt, majd fokozatosan bővült adácsi, vámosgyörki, turai, magyarnándori és vizslási tagokkal. A „jóismerősök” köre ennél sokkal tágabb. A közösség közvetlen összetartóerejét elsősorban a résztvevők látomásokkal inspirált népi vallásos szemlélete és misztikus Mária-tisztelete alkotja. Csépe Klára példáját és lelkületét tanítványként követték, és képviselik ma is. Ez a világnézeti és identitásbeli közösség a személyes megnyilatkozásokban is tükröződik: „Mink csak szolgálók vagyunk a Szűzanyának a földjén. De vannak különleges, csodálatos dolgok, hogy csak körül kell nézni magunkon, azt észrevesszük. Olyanok történnek. Oszt nem tudunk evvel a vallásossággal felhagyni, hanem mindig csak, hogy hova menjünk legközelebb, mikor má így valahol [búcsúshelyen] vótunk, már azt kérdezzük egymástól, hogy hova menjünk.

(...) Akkor tanájuk meg magunkat, amikor együtt vagyunk és utazunk a szent helyekre.”

1966 év óta G. E. életében a látomásoknak nemcsak a jelentősége vált meghatározóvá, de előfordulásuk is egészen gyakori. Néhány hét elteltével létrejött találkozásaink során is, mindig hallhattunk újabb látomásélményekről, és vannak olyanok is, amelyeket egyáltalán nem tart elmondhatónak. Mindezekért a csak megközelítően is teljes jelentésanyag ismerete híján problematikus azok osztályozása. Meglévő ismereteink alapján úgy látjuk, hogy színhely szerint a jelenések gyakorta kultuszhelyeken, inkább búcsújáró helyeken és főként a hasznosi kegyhelyeken lépnek föl, de történhet otthon is vagy utazás közben, szabadtéren stb. Napszak szempontjából az este illetve éjszaka mellett a nappal is gyakorta szerepel, egyértelműen vonzó erő viszont a vallásos jellegű tevékenység illetve elmélyültség.

Jellmezőnek mutatkoznak az év vallásos ünnepei is, az előzőekkel összefüggésben. Kiemelkedő csomópont 1972 óta a januáronként tartott Szűz Mária eljegyzése⁷ ünnepe. Szent Rita is sajátos módon jelent meg betegség idején: „Szent Rita napja volt. És úgy vitt a mentő fel Pestre, s akkor E. néniék meg itthonról eljöttek meglátogatni, a búcsús csapat jött. És akkor úgy mondta E. néni, hogy Szent Rita ott állt mellettem.”⁸ A hatvanas évek

⁷ A Mária eljegyzése ünnep utóbbi évtizedekből megfigyelt önálló jelenségköre külön tanulmányt igényel.

⁸ Tamás Jánosné Fulkó Ilona, sz.: 1940. Magyarnándor

végétől a hasznosi kegyhelyre jár G. E. Nagyboldogasszony ünnepének vigiliáján. Legtöbbször csak tizenketten szoktunk menni, mint az apostolok (...).

Mikor mentünk ki estefelé, oszt akkor meg a Nap az égen úgy elváltozott, olyan csak koporsó alakká változott a Nap. A Szűzanya meg ott feküdt benne rózsák közt. Még a rózsákat is úgy lehetett látni benne. A ravatalját, a Napba vót neki. Csak a negyedrészt maradt meg a Napnak az égen. A többi eltűnt. Azt abba feküdt a Szűzanya. [testvér] – Meg olyan gömbök tűntek az égből lefelé, piros, lila, rózsaszín, sárga, a fű között csakúgy rezgett.”

A szurdokpüspöki templom búcsúnapja is többször eredményezett látomásos élményt. Egy alkalommal falubeli asszony⁹ elmondása szerint: „Ennek meg a Szűzanya azt mondta, hogy csodát ad, kétszáz éves a templom, Szentkeresztnek felszentelve. Azt akkor gyűvök a templomba, Szentkereszt napja vót. (...) Osz az ajtóba engem így várt G. E. Mellém ült a padba. (...) Osz idegyűtt a keresztfa, Mária Magdolna kezi átnyalábolta, oszt így hanyatt szálltam.”

Ismerünk még Szent Erzsébetkor érzékelt jelenést és több látomást Szeptelen Fogantatáshoz kapcsolódóan.

G. E. számára az ostya többször átváltozottan jelent meg Úrfelmutatáskor a misében, és ez az átváltozás az éven belüli időszakhoz igazodott. Mint mondotta, *karácsony* táján kis gyermek alakban mutatkozott Jézus a fölmutatott ostyában, *nagybőjt* idején töviskoszorúval látta.

Történeti beágyazottság

A bemutatott vallásosság és látomásanyag nem előzmények és párhuzamok nélküli. A következőkben fölvezetjük ezeket a különböző történeti korszakok kulturális jelenségeivel és személyes élményeivel összefüggő kapcsolatokat, tartalmi és olykor mentalitásbeli megfeleléseket. Célunk a bemutatott téma hagyományhoz való viszonyának föltárása. G. E. 1966. évi sorsdöntő látomásélményeit megelőző víziói és magányt kereső vallásossága összecseng a híresebb halottlátóknál megfigyelt azon sajátossággal, hogy már fiatal korukban rendelkeztek olyan tulajdonságokkal, melyek már későbbi tevékenységükre utaltak.¹⁰ Hasonló mentalitás figyelhető meg Orosz Istvánnál¹¹ is, aki 15-16 éves koráról írta, hogy ha egy kis ideje volt, mindjárt az imádkozást végezte, „félrevonultam, hogy senki se lássa, csak a Mindenható.” Hasonlatos módon a hasznosi Csépe Klára is

---

⁹ Kucsera Jánosné Sándor Erzsébet, sz.: 1908. Szurdokpüspöki.

¹⁰ BARNA 1982.

¹¹ BÁLINT 1942. 44.

úgy jellemezte önmagát, hogy „olyan nemvilági”, félrehúzódozó volt, és miként G. E. ő sem akart, csak „erőszakkal” került férjhez, és az 1947-es sorsdöntő látomásait megelőzően is érték már elszórtan jelenéses élmények.¹²

G. E. a leánykori, halott szomszéd megjelenését észlelő élményénél kitért rá, hogy „holdvilágos este vót”. Egy délkelet-alföldi asszony kislánycori, századunk első évtizedében történt halottlátásos emlékének felidézésekor szintén jelentőségét érezte, hogy „szép, holdvilágos idő volt”.¹³ Saját gyűjtési tapasztalataink szerint is gyakori a környezeti elem szerepeltetése misztikus élmény felidézésekor.

Szentasszonyunk életének 1966. évi „elhivatása”, eszméletvesztése és az azt köveő látomásai a Mennyei Atyával, Szent Péterrel, a Szent Keresztrel stb. is beágyazódik a különböző történelmi korok e vonatkozású jelenségeinek sorába. Azon látomásos élmények ezek, melyek során lelke elhagyta testét. A XII. század középi latin forrásából csakhamar a legtöbb nyugateurópai nyelven elterjedt Tundal lovag látomásában illetve történetében ez az előkelő származású nemes ifjú, túlvilági látomásai idejére élettlenül esett össze, s csak a szíve táján érezhető némi melegség jelezte, hogy állapota nem végleges¹⁴. Ilymódon ért látomás egy, a kisebb Konstantin császár idejében élt vitézt is.¹⁵ Latin eredeti alapján úgyszintén ilyen viselkedést ír le a Nádor-kódex „Forseus püspök” látomásos élményéről, aki ennek idejére „halálra kórván lelkét elbocsátá”¹⁶ 1411-ben, a Szent Patrik purgatóriumi víziói idején Tar Lőrinc is „testén kívül ragadtatott”¹⁷ 1734-ben Gál József kecskeméti gulyás látomásakor is „egész teste elhanyatlott” és „két nap két éjjel „félholt állapotban” volt”¹⁸ A múlt század második felében Kós Borcsa a szemerei halottlátó „egy hétnél is tovább feküdt félholtan”, miközben látomásai voltak, s hasonlót élt át Nagy Katalin, az országszerte ismert novaji halottlátó is¹⁹. Orosz Istvánnak nem a lelke ment ki testéből amikor 17 évesen, úszni nem tudván mély víz fenekére került, de neki is Szűz Mária jelenik meg, és megmenekülését jelzi.²⁰ Harminchét éves kori lelki válságában G. E. szintén a Szűz Máriát „látja” meg, kinek karjaiba hanyatlik.

Emlékeztetünk rá, mikor az „elhalt” G. E.-t testvére vitte ki a hasznosi kápolnából és teste könnyű volt. 1992. évi altötingi búcsújárásakor hason-

¹² JÁDI-TÜSKÉS 1986. 519.

¹³ GRYNÆUS 1991. 145.

¹⁴ KATONA 1912. 121-122.

¹⁵ KATONA 1912. 110.

¹⁶ KATONA 1912. 108-109.

¹⁷ POSONYI 1942. 31.

¹⁸ GYENIS 1968. 12.

¹⁹ FEKETE 1910. 291-292.

²⁰ BÁLINT 1942. 44-45.

lót tapasztalt, szintén a gravitáció megváltozását éreze, s e történést – a homlok-, szív és lábsebek, az Atya által tudással fölruházott élményeihez, a prófétikus megnyilvánulásaiknak stb. – hasonlóan átszövik a Krisztuskövetés mintái. Altötingben „vannak ott letéve keresztek. Kisebb, nagyobb, minden fajta. Hát, jártak a körmenetet a templomon körül (...) Hát osztén is felvettem egy keresztet, olyan középszerűt, nem kicsi vót, se nem nagy. És olyan súlyosvót, hogy nem bírtam. Hát oszt ahogy mentem-mentem mindig könnyebb lett, oszt mrie visszaértem vele a helyére, olyan könnyű volt, hogy semmi teher nem vót rajta, csak mintha egy könnyű fa lett vóna.” Ezekhez hasonlatos a magyarországi György lovag XIV. századi esete a Szent Patrik purgatóriumi vízióinak kezdetén. A gravitáció megváltozása következik be nála is, amikor játszva elmozdítja a purgatórium bejáratának útjából a három darab, egyenként 7-8 mázsás kötömböt.²¹

A gravitációhoz hasonlóan az idődimenzió megváltozására is találunk példát mind szentasszonyunknál, mi az irodalomban. „Csak magam mentem [a „Szenthelyre”], ott vótam egy darabig, óram se vót semmi, imádkoztam, meg hát azt se tudtam hány óra (...) hát imádkozgattam, azt elindultam haza. Gyalog. De mán Klári néninél is vótam, azt mán két órakor itthon vótam. Énnem az az út [gyalog] *olyan rövid vót*, hogy hát csodálatos volt”. Máskor: „Nekem az csak olyan vót, hogy *alig végeztem el egy kis olvasót, azt mán én akkor Hasznoson vótam*. Olyan rövidnek tűnt az. Dehát annak órák kellenek, míg odaér az ember.” Ehhez hasonlóan, de még kiteljesedettebb módon a németalföldi Afflinghem apátság egyik szerzetese látomásában egy mennyei madárka énekében gyönyörködik, minek végeztével föleszmélve kiderül, hogy közben 300 esztendő múlt el²². Más-
hol egy férfi a Mennysországból vendégeskedett egy napig ifjan és egészségben, azután hazaindult. Megérkezésének híre hamar elterjedt, és mindenki tódult hozzá kíváncsian, hogy hazajött ez földnek ura, aki távoztának immáron 300 esztendeje vagy²³. Egy 1941-ben gyűjtött mileji hiedelemmondában is egy ember, misztikus helyen, a meghalt barátja sírjában vendégeskedvén csak egy pipát szív el s már megy is haza, de a sírban eltöltött idő alatt otthon 300 esztendő telt el.²⁴ E példákban a túlvilágban lét változatta meg az idődimenziót. Ezt szentasszonyunk esetére vonatkoztatva az következik, hogy G. E. misztikus búcsújárása, a látomásos lét megélése okozta az eltérő időérzékelést.

G. E. kápolna előtti élesztgetésekor Kaszap István megnyugtató, biztató jelenéséhez hasonlóan a hasznosi Csépe Klára első látomásakor 1942-ben

²¹ POSONYI 1942. 42.

²² KATONA 1912. 136-137.

²³ KLANICZAY 1964. 159.

²⁴ BIHARI 1980. 238-239.

is az ifjú szent biztatása hallatszik, hogy ne féljen, családtagjának nincsen semmi baja.²⁵ Ismerjük már, hogy G. E. hasznosi „elhívása” után gyakran érezte úgy, mintha szívét tör járná át, és hogy e testi fájdalom egyben jelenéseit is előjelezte. Hasonlóan ehhez, a századforduló körüli évtizedekben Megyesi József öt kereső beteg érkezett volna hozzá, megjelent Isten, és a jelenéseket jobb illetve bal oldalán előre megérezte²⁶.

1966-ban, miután G. E. lelke kiszállt testéből, visszanézve látta, hogy az út, amelyen jött, pázsitos volt, tele-tele virágokkal. A fénességben, zöld palástban trónoló mennyei Atyához érkezett, aki csodás tanulási készséggel ruházta fel őt, majd az erkölcstelen fiatalságot megtestesítő ifjú belebukik egy nagy pocsolóvízbe, a vízben. E látomás első részével analóg a református presbiter Szabó Sándor 1959. évi látomása, akit szintén „lelkileg felemelt az Isten, hogy széjjel nézzek a mennyben.”²⁷ Jozafát királyfi VII. századi keresztényesített látomásában majd Tundai víziójában is a „látó” igen szép, gyönyörű virágokkal ékes, ragyogó fényben úszó mezőre vitélik, ahol a jámborul meghalt, de egészen még meg nem igazult boldogok tanyáznak²⁸. Másrészt Tundal látomása szerint a pokolban van egy hatalmas tó, mely tömre van bujaságokkal fertőzött, gonosz életű, elkárhozott lelkekkel, ami Vidács Mihály szőregi halottlátónál is a szép virágos úttal együtt megtalálható, és Szabó Sándor pokolbéli látomásában is megjelenik²⁹. Az Exemplum mirabile Érde-kódexbeli átköltésében a történet hőse jámborsága jutalmául elevenen ment át a bibliai keskeny úton a Mennyei országba. Megérkezésekor ámulva tekintett szét az elíziumi szépségű mezőkön³⁰. A reformátussá let Szultz György gombkötő mesterlegény a XVIII. század közepén – G. E. mennyei Atya látomásához hasonlóan – Isten országának első látásakor csak nagy fényességet érzékel, és további párhuzamos példa lehet a szintén református Balogh Károly, derecskei presbiter több látomása is, melyben csodálatos fényen keresztül fénylő alakot pillantott meg, máskor a Szent várost látta fénysugáron keresztül. G. E.-t az Atya fehér ruhával borította be, s ez összefüggésbe hozható a Katolikus egyház szakrális rítusaival.³¹ Mikor az Atya fehér ruhával borította be G. E.-t, azt mondta, hogy „nagy kegyelmet adok neked (...) nagy tudást. Fölruházlak tégedet.” 1845-ben szinte ugyanez történt a később ugyancsak többféle társadalmi igénynek megfelelő, híres Tápai Pistával, megintcsak

²⁵ JÁDI-TÜSKÉS 1986. 524.

²⁶ VAJKAI 1938. 348-349.

²⁷ GACSÁLYI 1985. 266.

²⁸ KATONA L. 1912. 107-108. és 112.

²⁹ KLANICZAY Tibor 158. GRYNÆUS 1991. 151. GACSÁLYI 1985. 267.

³⁰ GACSÁLYI 1985. 267.

³¹ GYENIS 18. továbbá: GACSÁLYI 1985. 262., 265.

elhivatása alkalmával. „Egy ősz öreg embör [!] (...) ráadta az áldást, attól fogva írni-olvasni tudott. Mögáldotta nagy tudománnyal.” 1966-tól fogva G. E. mint mondotta szinte első hallás után meg tudott tanulni énekeket, imádságokat búcsújáróhelyeken, ájtatos öregektől. A hasznosi Csépe Klára szintén nagy, kegyhelyalapító látomása után röviddel „meglátja” a mennyei Atyát azonos módon, úgy hogy teste „elhalt” és lelke eltávozott. A mennyei Atyát ő is „zöldes palást”-ban látja. G. E. és Csépe Klára látomáselbeszélését egyaránt azzal fejezze be, hogy jelenésük idején férjeik élettelenül találta őket, s nem tudták, illetve nem lehetett nekik felébrészteni feleségeiket.³²

G. E.-t az 1967-es Pál-péteri látomásában Csépe Klaráéhoz megintcsak hasonlóan³³ az előtte kibontakozó lépcső vezet a Mennysországhoz. Látomásában épp úgy nem léphet be a Paradicsomba halála előtt, mint például a Szt. Patrik purgatóriumát megjáró Osnus, magyarországi György lovag vagy Tar Lőrinc.³⁴

Az analóg megnyilvánulások számbavétele során utaltunk már a halottlátókkal közös vonásra. További hasonlóság a néprajzi irodalomból ismert halottlátókhoz a halottlátás és a jövőendő ismeretében illetve megérzésének együttes készsége. Másrészt miként G. E.-nek is többször megjelentek a közbenjáró imádságát igénylő halottak lelkei, úgy a szentpétervári híres öntőasszonynál is éjjelente szenvedő lelkek jártak, közbenjáró segítségért könyörögvén.³⁵ Egyébként már a középkori látomásirodalomból is ismeretes, hogy a purgatóriumbeliéért elmondott ima csökkenti szenvedésüket.³⁶ Szentasszonyunk halottlátásai közül idézett példánkban a halott asszony nem volt elégedett, mert „a kendője hátul be van kötve”. Ez beleágyazódik a Nyugat- és Közép-Európában a középkor óta ismert legendák sorába, amelyekben a halott hiányos vagy rendetlen öltözéke miatt nem tud a túlvilágon búcsút nyerni, azon részt venni.³⁷

G. E. látomásai során nemegyszer új ismeretekre tesz szert, a Szűz Anyától éneket tanul, s a harmadrendbe lépésekor Mária azt kívánta, hogy a „szeplőtelen olvasót” végezzék, meghatározott rend szerint. Ennek megfelelően Csépe Klára látomásában utasítást kapott az Öröhimádás könyvből való imádkozásra, amelyről addig nem is hallott.³⁸ Egy délkelet-alföldi asszony is a múlt században, túlvilági látomásakor tanul éneket az ottani búcsúsoktól.³⁹

³² MANGA 1962. 372., JÁDI-TÜSKÉS 1986. 524. és 531.

³³ JÁDI-TÜSKÉS 1986. 524.

³⁴ POSONYI 1942. 30. és 45.

³⁵ VAJKAI 1939. 198.

³⁶ GRYNEAUS 1991. 173.

³⁷ PÓCS 1990. 642.

³⁸ MANGA 1962. 372.

³⁹ GRYNAEUS 1991. 145-146.

Ismeretes, hogy látomásai idején az őt körülvevő környezet megváltozik, „mindent betakar az az égi fény”. A jónéhány párhuzam közül Gál József élményére utalunk, akit látomása kezdetén „nagy világosság környülvette”⁴⁰. Az év menetének sajátos, archaikus érzékelésével kapcsolatban és a Krisztus-követés különös eseteként említettük, hogy péntekenként, különösen első pénteken kiújul szentasszonyunk homlokseb fájása. Ehhez hasonlóan a századforduló táján püspöklelei Fehérné Bödő Rozáliának nagyobb ünnepek előtt elfeketedett a teste.⁴¹

A protestáns Szent Péteri Juhász János „hét látás”-a 1724-ben Szent Mihály napjához igazodik.⁴²

Orosz Istvánt 1905-ben Mária nevenapján ér látomás.⁴³

Több alkalommal, így 1990. Mária eljegyzése ünnepén G. E. testvérénél jónéhányan éreztek csodálatos üdítő virágillatot. Korábban például Medugorjében éltek át hasonlót. E jelenség párhuzamai közül Osnus tapasztalatát említjük meg. Szent Patrik Purgatóriumát a feljegyzések szerint először a XII. században megjárt lovag a pokolból az egykori földi Paradicsomba érkezvén, belépésekor erőt adó üdítő illatokat érez.⁴⁴ A hagyományos egyházi ünnepek látomást inspiráló hatása Csépe Kláránál is megfigyelhető volt, aki például 1947. Kisasszony napján a Napban Máriát látta a kis Jézussal, és egyéb Nap-fény jelenséget érzékelt.⁴⁵ Igen hasonló ehhez a G. E.-éktől példaképpen idézett Nagyboldogasszonyi látomások. G. E. misztikus Oltáriszentség víziói az egyházi év szakrális átéltségén túl emlékeztetnek az Eucharisztia XIII-XIV. századi nagyon erős tiszteletének megnyilvánulásaira, vércseppeket hullajtó ostyák megtapasztalására.⁴⁶

G. E. látomásainak hagyományba való beágyazódottságán, társadalmi-kulturális környezetét tükröző vonásán túl további jelentősége abban mutatkozik, hogy magában foglalja azt az archaikus időszemléletet, az évnek hagyományos érzékelését és megélését. E periódikus időszemléletének megfelelően a különféle események időpontjait is jobbra a vallási ünnepekhez kötötte tartja számon, és szinte inkább jelent ez fogódzót az emlékezetben, mint maga a lineáris vagy történeti idő, az évek során. Az ünnepek rendezik el az év eseményeit, a történetek ezekhez képest mennek végbe.

Szinte folyamatosan, de mégis az egyházi évhez igazítottan vállal G. E. önmegtartóztatást, testi sanyargatást, lankadatlan ájtatoskodást. Hasonló

⁴⁰ GYENIS 1968. 12.

⁴¹ BÁLINT 1942. 21-22.

⁴² GRYNAEUS 1991. 168.

⁴³ GRYNAEUS 1991.142.

⁴⁴ POSONYI 1942. 36-37.

⁴⁵ MANGA 1962. 371-374.

⁴⁶ BARNA 1990. 20.

magatartást ismerhetünk meg a XV. századból Tar Lőrincnél, aki böjtölés és imádság közben készült purgatóriumi uazására⁴⁷ és később, napjainkig is jónéhány párhuzam figyelhető meg e téren a népi vallásosság kiemelkedő személyiségeinél⁴⁸.

Eddigi történeti összehasonlító elemzésünk során jobbára tartalmi egybevetést alkalmaztunk. A látomásokat átélők mentalitásával, a látomások életmódban megvalósult szerepével történő összehasonlításnál fölmerül az a probléma, hogy többnyire nincs módunk szentasszonyunknál alkalmazott közvetlen, helyenként, egy-egy ünnep, búcsújárás esetén részt vevő megfigyeléseinket hasonló szempontú leírásokkal összevetnünk. A középkori látomásirodalom az ismereteknek más típusát nyújtja, itt a látomások jellemzően az olvasók vagy hallgatóság erkölcsi okulására szolgálnak, s a látomás és az átélő viszonya is leggyakrabban e szempont által meghatározottan tárul elénk. A szentek legendái és később, a népi vallásosság jeles egyéniségeiről készült néprajzi leírások többé-kevésbé módot adnak arra, hogy a látomások és az életmód vonatkozásában végezzünk összehasonlítást szentasszonyunk mentalitásával.

Ilyen szempontból G. E.-éhez hasonló típusúnak látjuk például Árpád-házi Boldog Ilona vallásos életét. Ilona élete is – még „csodálatosabban” – szinte jelenések árjában telik, gyakran éri elragadtatás, mikor lelke eltávozik testéből. Ő is azon van, hogy jelenéseit minél inkább titokban tartsa. Miként G. E.-nél Krisztus töviskoszorúját idéző homlokseb alakul ki, szívében és lábain is sebek mutatkoznak, Ilona is Krisztus sebhelyeit viseli. Jelenései nála is jobbára ünnepekhez kötődően fordulnak elő, és imádkozásai alkalmával a leggyakoribbak. Ő is többször a fizikai törvények megváltozását éli át, (gyertyák napokig fogyás nélkül égnék), közvetlenül az égiektől kap vallási javakat (angyaloktól ostyát) és ő is szentekkel beszélget, mint G. E. is pl. Bernadette-el. A szentasszonyunknál és Boldog Ilonánál a látomások, misztikus történések hasonlóan életmód meghatározó jelentőségűek és a vallásos mentalitás közvetlen forrását jelentik⁴⁹.

A néprajzi irodalom alapján megemlíthetjük Csákné Pap Teréz jászberényi halottlátót a századforduló tájékáról, akinek látomásai szintén minden napjai részévé váltak⁵⁰. Eddigi példáinkból körvonalazódott, hogy szentasszonyunkat lényegében Orosz Istvánhoz hasonló lelkület jellemezte, mindkettőjük vallásosságán az unio mystica pünkösdi lángja, ajándéka

⁴⁷ POSONYI 1942. 29.

⁴⁸ Legutóbb néprajzi gyűjtésünk során a somoskőújfalui tudósasszonynál, Karman Istvánnénál tapasztaltuk azt.

⁴⁹ ÉRSZEGI 1983. 103-110.

⁵⁰ NYÁRI 1908. 91-98.

érződik, G. E.-nél a szekularizálódott világgal folytatott küzdelem némi vegyülésével együtt.

A személyes elhivatottság érzése, a kötelező szerénység és az öntudat keveredése is hasonlóan jelentkezik. Végül G. E. vallásos lelkülete, élményvilága a hasznosi Csépe Kláraéhoz hasonlít legközvetlenebbül, akinek halála után mintegy a hasznosi kegyhely sajátos vallásosságának továbbvivőjévé vált. Hasonlóan ahhoz miként olykor a halottlátók esetében is, haláluk után valamelyik erre alkalmas asszony örökli elődje tudományát.⁵¹

Összefoglalás

A vallásosságnak és mentalitásnak azon *típusa*, amelyet a fentiekben leírtunk, Árpád-házi Boldog Ilona korában az egyházi értelmezés szerint követendő irányultságot, példaképet, mások számára is erőforrást jelentet. A XX. században a racionált, modernizálódott papi fölfogás kritikusan szemlélte Csépe Klára észleleteit, magatartását és szentasszonyunk megnyilvánulásait is. Plébánosukkal mindketten összeütközésbe kerültek. A falu – vallásosságában is – egyre rétegződő társadalma különféleképpen, de nagyrészt pozitívan viszonyul a népi vallásosság e kiemelkedő egyéniségeihez.

G. E.-nek a hivatalos egyházzal fennálló kapcsolata részint a papokhoz fűződő viszonnal jellemezhető, másrészt – ezzel összefüggésben, de általánosabban – az egyházi normarendszerhez és gyakorlathoz képesti vallásossággal. E kapcsolatot, és egyáltalán G. E. valamint az általa jellemezhető népi vallásosságot, mint társadalmi jelenséget döntően azáltal érthetjük meg, ha megvizsgáljuk annak intézményesültségét illetve intézményrendszerbe való betagozódottsági fokát. Másként fogalmazva e vallásosság megértéséhez és a kultúra történetében történő elhelyezéséhez meg kell vizsgálnunk, hogy hol helyezkedik el a vallásosság ama két szélső pólus között, amelyek egyikét vallási önellátásként, másikat pedig a vallási élet befolyásolásának, meghatározó tényezőinek szakemberek által objektíve végrehajtott teljes monopolizálásaként fogalmazhatjuk meg.

Másfelől a vallásosság mennyiben az objektíve rendszerezett gondolkodási és cselekvési sémák együttese feletti gyakorlati uralom, illetve implicit cselekvési és értékelési sémarendszer által valósul meg, vagy mennyiben explicit normák és ismeretek feletti tudományos alapú fennhatóság által.

Alapvető kérdés, hogy a vázolt népi vallásosság és a hordozó társadalmi réteg mennyiben tagozódik be a városodással, a munkamegosztás ki-

⁵¹ BIHARI 1980. 96.

teljesedésével, az anyagi és a szellemi munka éles ketté válásával, összefoglalóan az urbanizációval és modernizációval kialakuló társadalomszerkezetbe. E szempontból hangsúlyoznánk Erdei Ferencnek a magyar paraszttársadalomról a 40-es évekből származó eredményeit⁵², melyek szerint a nemzeti társadalomban, mintegy a nemzet alatt zárt autark világ a parasztságé. Szinte külön társadalom és kultúra a nemzet egészében. Közelebről tekintve természetesen megállapítást nyert hogy maga a parasztság is egyre inkább rétegződő és differenciálódó társadalmi összetevő. Természetesen napjaink falusi vallásossága is rétegenként különböző, mi a szentasszonyunk által lefedhető népi vallásosságról szólnunk. E vallásosságot mint a misztikus unió keretében látomásoktól vezérelt életet foglaljuk össze, mint a népi unió mysticának a paraszti vallásosság különböző társadalmi státusait betöltő személyiségében és „szolgáltatásaiban” történő megvalósulását.⁵³

A vallásosságnak a hitnek és tágabban az életmódnak ez a közvetlen transzcendens forrása az egyik legfontosabb tényező a hitéletnek az imént mondott két szélső pólus közötti megoszlásánál.

G. E.-nek a közvetlen transzcendens kapcsolat érzetéből, mint hajtóerőből táplálkozó vallási tevékenység anyagi feltételeinek (például útiköltség) biztosításánál is megfigyelhető az önellátás bizonyos formája. A fővároshoz kapcsolódó búcsújárásai alkalmával maga készítette kenőttolat, maga termelte babot, mákot, tisztított diót szokott eladni egy ismerős Garai piaci kereskedőnek.

A hitélet terén szintén a túlvilági hatásoktól inspirált vallási önellátás sajátos példája a Csépe Klárával 1971-es római-lourdesi búcsújárásukkor szerzett élményük nyomán kialakult fölfogása. Szűz Máriától kapták a jelenést, mely szerint, ha nincs módjuk misén résztvenni, öt szem tiszta búzában is Krisztus testét veszik magukhoz, s ez adott helyzetben egyenértékű a szentáldozással. Ezzel kapcsolatban G. E. utalt rá, hogy minden búzaszemben benne van a kis Jézus Máriával, látni is ezt a mag csúcsában. Őriz is egy, a hatvani nyomdából származó régi vallásos ponyvanyomtatványon lévő búzával kapcsolatos csodatörténetet. Másik érzékletes eset G. e. egyik gyónása: „Az Úrjézus kezét azt már láttam. (...) Gyónás közben (...) a pap nem akart feloldozni. Mondtam neki vagy két-három bűnt, azt nem vót vele megelégedve, aszonta, hogy kezdjem előőr. Én meg, hát siettem volna imádkozni, azt nem kezdtem előőr. Oszt akkor a fehér kéz csak feloldozott engemet. És elmentem hozzá áldozni, és nem mondta, hogy nem áldoztat meg. Megáldoztatott.”

⁵² ERDEI 1980.

⁵³ A népi unio-mystica egy tárgyi megjelenésére lásd: LIMBACHER 1991.

E példák szemléletesen világítják meg azt a totálisan megélt vallásosságot, melyben a transzcendens valóság és erőforrások közvetlenül vannak jelen és elsődleges módon működnek. Az ily módon közvetlenül „fölruházott” istenhit és gyakorlat nem laikus vallásosság, amennyiben nem az üdvözlési eszközök fölötti rendelkezéstől való elválasztottság szerint működik, hanem jelentősrészt az örökkévalóságról szerzett közvetlen tapasztalatok meghatározó és eligazító élményei alapján. Általánosabban a paraszti vallásosság sem laikusok hitélete, hanem a közvetlen transzcendens kapcsolatokat tradicionális módon szocializált formában működtető, a hivatalos egyházi tevékenységet is részben magában foglaló, önálló rendszer. G. E.-ék vallásossága ugyanakkor nem is a szektásodás útja. Hagyománybaágyazottsága nélkülözhetetlenné teszi az „anyaszentegyház”-hoz, az elődök szakrális tapasztalataihoz és értékrendjéhez való alapvető és eredendő mély kötődést, identitást. Ez azonban nem jelenti a hivatalos képviselők föltétlen azonosítását az egyhazzal.

Tehát a vizsgált népi vallásosság vonatkozásában máig érvényesnek transzponálható az Erdei-féle kettős társadalom-modell. Egyfelől a modern társadalom specializálódott, kiteljesedett munkamegosztásába integrálódva működik a hivatalos egyházi modell, s e mellett, meghatározott korlátozások közötti kapcsolódással él a népi vallásos modell, amelynek egyik paradigmatisztikus fogalma és alkotója a már ismertetett unió mystica.

E fölfogás új megvilágításba helyezi az archaikus imádság-műfaj jelentőségét is, amennyiben például a török hódoltság folyamán és részben következtében nagyrészt vallási önellátásra kényszerült nép számára ez a látomás-líra a közvetlen transzcendens kapcsolat megidézésével és működtetésével a hit megtartását nagyban elősegítette.

E szemlélet a búcsújárást is némiképp új jelentőséggel ruházza fel, amennyiben a kegyhelyek misztikus közelség funkciójuk által a vázolt népi vallásosságot éltetik tovább.

Pierre Bourdieu a vallási apparátusok fejlettségét és differenciáltsági fokát társadalmi formáció-elméleti jelentőségűnek tartja, magyarán, hogy a különféle társadalmi formációk elrendezhetők ezek szerint.⁵⁴ Ehhez hozzátéve az adott történeti időszakra vonatkozó többrétű, elkülönülő társadalomszerkezeti fölfogásunkat, érthetővé válnak a különböző korokból származó analógiák és jelenségek összefüggései.

⁵⁴ BOURDIEU 1978. 165-236.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1942 Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza. Budapest

BARNA Gábor

1982 Halottlátók a magyar néphitben. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 10. Budapest, 199-212.

1990 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. Budapest

BIHARI Anna

1980 Magyar hiedelemmonda katalógus. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 6. Budapest, 238-239.

BOURDIEU, Pierre

1978 A vallási mező kialakulása és struktúrája. In: Pierre Bourdieu A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, 165-236.

ERDEI Ferenc

1980 A magyar társadalomról. Budapest

ÉRSZEGI Géza

1983 Árpád-kori legendák és intelmek. Budapest

FEKETE József

1910 Tudós asszonyok. Ethnographia XXI. 291-292.

GACSÁLYI Gábor

1985 A látomások szerepe a mai gyülekezeti életben. Vallási néprajz 1. 260-272.

GRYNAEUS Tamás

1991 „Látomások” – túlvilági élmények a mai magyar népi szájhangományban. In: Erdélyi Zsuzsanna (szerk.) Boldogasszony ága. Budapest, 143-180.

GYENIS Vilmos

1968 Késő-barokk és népies irodalom. XVIII. századi protestáns víziók. Irodalomtörténeti Közlemények, 1-24.

JÁDI Ferenc-TÜSKÉS Gábor

1986 A népi vallásosság pszichopatológiája. Tüskés Gábor (szerk.) „Mert ezt Isten hagyta...” Budapest, 516-556.

KATONA Lajos

1912 Túlvilági látomások codexeinkben. In: Katona Lajos irodalmi tanulmányai II. Budapest, 101-125.

1912 Régi gyöngyök új foglalatban. In: Katona Lajos irodalmi tanulmányai II. 136-137.

KLANICZAY Tibor (szerk.)

1964 A magyar irodalom története 1600-ig. Budapest

LIMBACHER Gábor

1991 „Máriácska káponkája” – Vázlat a népi unió-mystica egyik tárgyi megjelenéséről. Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 245-283.

MANGA János

1962 A hasznosi tömegpszichózis. Ethnographia LXXIII. 353-388.

NYÁRY Albert

1908 A halottlátó. Ethnographia XIX. 91-98.

PÓCS Éva

1990 Néphit. Dömötör Tekla (főszerk.) Magyar Néprajz VII. Budapest, 527-693.

POSONYI Erzsébet

1942 A Tar Lőrinc monda és a Szt. Patrik purgatóriumi víziók keletkezése I. Magyarságtudomány 26-54.

VAJKAI Aurél

1938 Az ősi-i javasember. Ethnographia XLIX. 346-373.

1939 Cserszegtomaj. Néprajzi Értesítő 178-204.

„A PARTICULAR PATRON SAINT FOR HUNGARY*
FROM SZURDOKPÜSPÖKI

GÁBOR LIMBACHER

One outstanding representative of contemporary popular religiousness in Palóc region (Hungary) is presented in this study. Folkloristic, sociological and historical comparative approaches are applied in order to draw her personality, religiousness and social role. First. Mrs. J.K.'s biography and her social status is made acquainted. Mrs. J. K.'s „vocation” in 1966 meant a determinative turning-point in her life. That time; at the age of 37 she was „called”, „selected” by the Blessed Virgin. Her visions, apparitions experienced this time and connecting mystical events are described in detail. The documentation of the visions is presented in its original form, because this phenomenon is considered as worthy of examination also for other disciplines.

After the „vocation” Mrs. J.K. met several social demands and expectations in the basis of the news getting about of her. Requirements arouse towards her to be leader of prayers and of pilgrimages, to act as necromancer, oracle and generally as spiritual adviser.

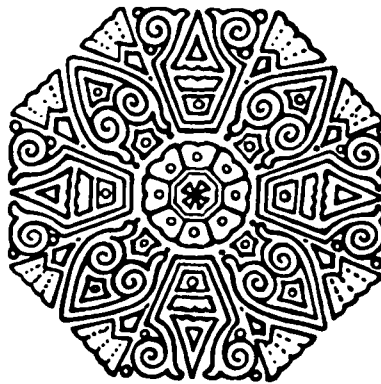
Of course, after Mrs. J.K.s „vocation” her attitude towards religiousness also changed. External physical signs indicated as well the transformation of her life. These wounds and pains manifest themselves more intensively in the days of church festivals and on Fridays. Mrs. J. K. observes also

strict fast on Fridays. Her experienced visions influence her praying practice and vice versa. The daily praying lasting some hours till 11 o'clock p. m. or midnight and the regular early morning devoutness with the ascetical life style often lead to further apparitional experiences. Sermons and the world of the church influence Mrs. J. K. similarly like this extremely experienced praying.

In the last part of the study there is made an effort to interpret the presented phenomenon with historical parallels. The presented religiousness and collection of visions is not without antecedents and parallels. The connections, essential and sometimes mentality correspondances of this kind of religiousness with the cultural phenomena and personal experiences of different historical periods are sketched in the study.

At last the study deals with Mrs. J.K.'s connection with the formal Church. Being rooted Mrs. J.K.'s religiousness in the tradition the historical character and continuity of her experienced culture makes the deep connection indispensable with the Church, with sacramental experiences and scale of values of the ancestors, but it doesn't mean absolute identification of the Church with its representatives.

The summary of the study aims to define this examined type of popular religiousness, its social role and connections.

1. KÉP G. E. ÉS LAKÓSZOBÁJÁNAK
RÉSZLETE (1989. MÁRCIUS 6.)

2. KÉP A LAKÓSZOBA ASZTALA
(1992. SZEPTEMBER 5.)

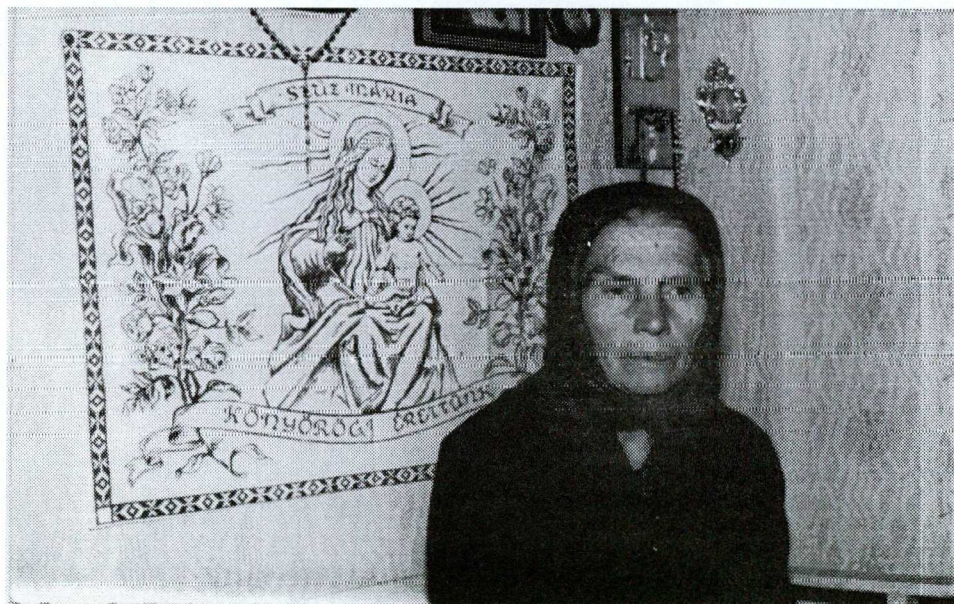

3. KÉP A LAKÓSZOBA FALIPOLCA ÉS SZENTKÉPE (1992. SZEPTEMBER 5.)

4. KÉP FALRÉSZLET A LAKÓSZOBÁBAN (1991. MÁJUS)

5. KÉP FALRÉSZLET A LAKÓSZOBÁBAN (1992. SZEPTEMBER 5.)

6. KÉP A TISZTASZOBA ASZTALA HÁZIOLTÁRKÉNT, ELŐTÉRBEN „ÖRÖKLÁMPA”

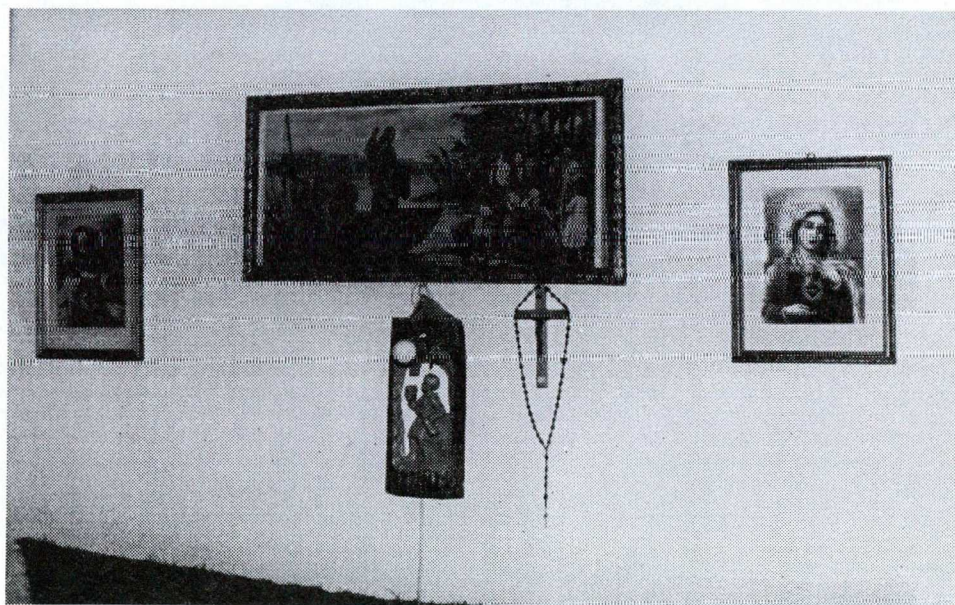

7. KÉP A HASZNOSI KEGYKÁPOLNABELI „MEGKÖTÖZÖTT KEZŰ JÉZUS” SZOBOR FALI SZENTKÉPKÉNT BEKERETEZETT FÉNYKÉPE

8. KÉP FALRÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN

9. KÉP FALRÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN

10. KÉP VITRIN-RÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN

11. KÉP KÖNYVSZEKRÉNY-RÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN